

Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: збірник наукових праць/ [укладачі: І. В. Ковальчук, Л. М. Коцюк]. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. – Вип. 58. – С. 191-193.

А.Є.Адамович

Таврійський державний агротехнологічний університет

**ХУДОЖНЬО-СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ЗМАЛЮВАННЯ ОБРАЗУ
ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО В «ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОМУ
ЛІТОПИСІ»**

**ХУДОЖЕСТВЕННО-СТИЛИСТИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА
ОТОБРАЖЕНИЯ ОБРАЗА ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО В «ГАЛИЦЬКО-
ВОЛЫНСКОЙ ЛЕТОПИСИ»**

**ARTISTIC AND STYLISTIC REPRESENTATION MEANS FOR DANIEL
OF GALICIA IMAGE IN «GALICIAN-VOLYNIAN CHRONICLE»**

Анотація

У статті досліджуються поетикальні особливості змалювання образу Данила Галицького. Об'єктом даної розвідки є генезис художнього образу князя, його архітектоніка в «Галицько-Волинському літописі»; предметом – художньо-стилістичні засоби зображення образу Данила Галицького.

Ключові слова: художньо-стилістичні засоби, стилістичні фігури та прийоми, художній образ.

Аннотация

В статье исследуются поэтикальные особенности отображения образа Данила Галицкого. Объектом данного исследования является генезис образа князя и его архитекtonика в «Галицко-Волынской летописи»; предметом – художественно-стилистические средства создания образа Данила Галицкого.

Ключевые слова: художественно-стилистические средства, стилистические фигуры и приемы, художественный образ.

Annotation

There are very few preserved monuments of spiritual culture, which could present information about the period lasted from the Mongol-Tatar invasion to the end of 14th and early 15th centuries. Most of the documents are lost forever. This gives grounds for many researchers to pause this period in literary development.

Nowadays the linguistic basis of Galician-Volynian Chronicle has been studied by A.I. Hensiorskyi. The historical situation of Ukraine during that period reflected in the work is considered. The translation of the Chronicle original has been done. The works of M. Hrushevskyi, M. Kostomarov, M. Kotliar, A. Uzhankov, S. Shyshkin and other are the most relevant. The works are devoted to different concepts on Prince's role in the history of Ukraine. The relevance of the subject is also determined by the need to apply psychological portrait of a historical personality.

The word is the material basis of literature as an art. Words somehow selected by a writer from the language and vocabulary and combined in a specific order in the speech stream make up the external form of literary and artistic works. The words materially embody sensual image of a person. Thus, the object of the current research is the genesis of the artistic image of Daniel Galician and his architectonic in the writing. The subject is artistic and stylistic means for presentation of Prince image in «Galician-Volynian Chronicle».

The purpose is to study poetic style features used for presentation of the Daniel Galician image. This is done due to the fact that the artistic originality of this work speech organization is reflected in a specific selection or creation of words and forms of syntactic combination. All that is introduced into the text and makes its language, communicative, emotional and semantic orientation more expressive.

Keywords: artistic and stylistic means, stylistic shapes and techniques, artistic image.

Одним з найнедосліджених періодів української духовної культури вважається період, що тривав від монголо-татарської навали до кінця XIV – початку XV століть. Від часу, який називається пізнім Середньовіччям, збереглася дуже незначна кількість пам'яток духовної культури, що дало підставу багатьом дослідникам цього періоду ставитися до цієї епохи з деякою упередженістю, називаючи середину XIII, XIV століть паузою в літературному розвитку. За словами І. Франка, «... не було ані іскри живої думки, не було зерна духовного інтересу, який би з тої механічної праці робив якесь справді живе органічне діло» [5, с. 40].

Сьогодні досліджено мовну основу літопису, що зроблено А. Генсьорським [2], розглянуто відображення у творі історичного становища України того періоду [4], зроблено переклад літопису з оригіналу [3]. Так, відомими є праці М. Грушевського, М. Костомарова, М. Котляра, С. Шишкіна та ін., в яких викладено різні концепції щодо постаті князя в історії України.

Актуальність досліджуваної теми визначається необхідністю подати психологічний портрет історичної особи, оскільки, окрім дуже докладної роботи А. Ужанкова та праці Л. Черепніна, вчені розглядали тільки з погляду історичного, не враховуючи літературної значимості.

Матеріальною ж основою літератури як виду мистецтва є слово. Слова, певним чином відібрані письменником із лексичного запасу мови й поєднані в певному порядку в мовленнєвому потоці, складають зовнішню форму літературно-художнього твору, матеріально втілюють відтворений у ньому чуттєвий образ людини. Словесна форма художнього образу відтворює не пластично зримі, наочні чуттєві образи відображуваних предметів, а те, що називається інтелектуальним або «умозримим» образом. Ми домальовуємо його у своїй уяві у вигляді певного емоційно-асоціативного переживання [1, с.102].

Отже, об'єктом даної розвідки є генезис художнього образу Данила Галицького та його архітектоніка у творі; предметом – художньо-стилістичні засоби зображення образу князя в «Галицько-Волинському літописі».

Мета роботи полягає в дослідженні поетикальних особливостей змалювання образу Данила Галицького. Художня своєрідність мовленнєвої організації художнього твору знаходить свій вияв у специфічному підборі або ж створенні слів і форм синтаксичного сполучення, що вводяться в текст твору й увиразнюють емоційно-сміслову, комунікативну спрямованість його мови [1, с. 176].

Лексика «Літописця Данила Галицького» (1201-1260) надзвичайно багата та колоритна. Чимала кількість слів, нових значень слів та зворотів зафіксовано тут вперше. Особливо багата в цьому творі термінологічна лексика, зокрема, воєнна. «Предметний» (імена) та «дійовий» (дієслова) склад цих лексем відбиває існуючий ще в першій половині XIII століття старий «рицарський» спосіб ведення війни невеликими групами, з «подвигами рицарів», зі старою воєнною технікою [2, с.51]. Вільне же оперування цими лексемами галицького літописця свідчить про близькість до Данила Романовича, який керував такими походами, був, за словами автора, хоробрим воїном. «Князь Данило змалюваний часто за допомогою дієслів на позначення нападу: зогнати, скочити в вороть, возъездити: «Данило же и Лев вборзь скочитса на не в. Вороть, они же побъгоша» (1256) [2, с.53]. Про багатство лексики свідчать також синоніми, наприклад ряди слів, які відбивають зацікавлення боярсько-дружинного стану: «хоробрості», «ворожнечі», «бунту», «невірності» і т.д. (собратися, снятися), «зміни місця» (странник), «спадщини» (отечество, отечествие, отчина) [2, с. 111].

За своїм характером «Життєпис Данила Галицького» – не стільки літопис, скільки опоетизована повість про життя і подвиги Данила Романовича. Це, ми вважаємо, дало змогу літописцеві показати значне багатство фразеології, що була поширена в народних масах, а також тієї, яка

до того часу відшліфовувалася в різних жанрах літератури шляхом творчих зусиль вітчизняних авторів або подекуди засвоєння іноземних зразків.

Із спеціальних фразеологізмів на перше місце виступають ті, що змальовують князя як полководця. Вони відбивають ту мовну творчість, яка пов'язується з реальним часом: «всадити на конь» (піднімати кінноту в похід) та ін.

До засобів зображення образу князя можна віднести фразеологію державно-політичного і суспільного значення. Ці фразеологізми вважаються книжними, оскільки вживалися в канцелярсько-діловій практиці: «садити на столю», «сісти на столю» («и посадиша князя Данила на столю отца») (1208) [2, с. 161]. Із зворотів, що показують нам Данила Романовича як вправного правителя, адміністративними є фразеологічні сполучення «установити землю» (навести порядок в країні): «Даниль же хотя установити землю и ѡха до Бакоты» (1241) [2, с. 163.]

Також, змальовуючи образ Данила Галицького, літописець використовував і фразеологію буденного вживання, відтворюючи емоційний стан правителя при спілкуванні з людьми. Тож, в залежності від урочистості ситуації характер висловлювання міг бути пройнятий книжністю або наслідувати поширене народне вживання. Наприклад, вживання поряд двох слів-синонімів, одне з яких відноситься до зниженого стилю: «А Данило-князь пустошив із ляхами землю Галицьку, і довкола і пограбував усю землю Белзьку і Червенську аж до останнього. Ляхам же стало завидно» [3, с.381]. Або перехід у панегірик часто поважно-спокійного і реалістично-конкретного викладу: «Возьха же король (угорський) с ними (з німцями) противу же Данилу князю; Данила же приде к нему, исполчи вся люди своѡ. Ньмци же дивящеся оружью татарському. Быша бо кони в личинах ѡ в коярѡх кожанах... Сам же еха подль короля, по обучаю руску: б бо конь под ним дивлениу подобен, и сідло от злата жьжена, и стрелы и сабля златом украшена, иными хитросьми...» [3, с. 332].

Для докладнішого змалювання образу Данила Галицького автор вдається і до засобів контекстуальної синонімії. Письменник, звичайно, використовує тропи не лише тоді, коли перед ним стоїть завдання описати цілком невідоме явище, а найчастіше тоді, коли відоме явище він намагається розкрити в новому, незвичайному зв'язку з іншими реаліями людського буття. Поетичне означення, на відміну від логічного, не має на меті вказати на такі ознаки образу, які могли б відокремити його в нашому уявленні від інших, подібних до нього предметів. Цей епітет не потрібен для уточнення, точності. Він відзначає певні типи, характерні властивості постаті Данила Галицького. Так, їх можна поділити на декілька груп. Епітети, що підкреслюють найхарактерніші ознаки тієї чи іншої риси, про яку йдеться, можна назвати характерологічними або пояснювальними: Данило послав «вибраних мужів» [3, с. 426]; «князь великий, Данило Галицький» [3, с. 426]. Якщо розглядати епітет «великий» на фоні усього твору, то можна помітити, що автор вкладає в нього глибокий зміст і виділяє з-поміж інших епітетів на позначення незвичайності або особливого значення: «Король Данило впав тоді був у недугу велику» [3, с. 455].

З провідних рис Данила розкриваються такі, як мудрість, чесність, доброта, відвага, повага до друзів, любов до брата: «Сей же Данило-король (був) князем добрим, хоробрим, мудрим» (тут прикметники набувають більш поетичного піднесення) або «Сей же Данило був другим по Соломоні» (числівник «другий» тут виступає як епітет, бо в такий спосіб підкреслюється значимість князя) та ін. [3].

У змалюванні війська Данила Романовича завжди за допомогою художньо-стилістичних засобів підкреслюється його сила і велич, непереможність: «світла зброя», «борзий кінь», «ясне оружжя» [3, с. 389]. Постійним епітетом виступає епітет «ратний». Наприклад, «перед вами ратні мужі, а не баби» [3, с. 385]. Але такими якостями князь був наділений тільки своїм народом. Вороги ж вважали, що «Данило дуже лютий є» [3, с. 386]. Їх

навпаки автор змальовує за допомогою таких епітетів, як «лихий», «прегордий», «малодушний» [3, с. 415].

Ще одним важливим художнім засобом для відображення постаті князя є метафора та метонімія. Ставлення галицьких бояр до князя відтворюється автором таким чином: «Данило приїхав до Галича, а Галич заперся був» [3, с.386]. Або змалювання боротьби, яку майже все життя вів Данило за згуртування руських земель та звільнення їх від загарбників: «Ці усі мир дали князю Данилові та Василькові, була земля (їхня) спокійна» [3, с. 377].

Із засобів контекстуально-синонімічного забарвлення помітними є гіпербола та іронія. Зображуючи іронічно ворогів Данила для більшої емоційності автор намагається використати поряд з цими й інші тропи. Наприклад, Ростислав казав: « Якби я навідав, де Данило і Василько – поїхав би на них. Навіть би з десятком воїв поїхав би на них...» або «У той же час вийшов (на Данила воєвода) Філя, здавна прегордий, надіючись обійняти землю і вичерпати море» [3, с. 377].

У творі використовуються також і синтаксичні засоби увиразнення мови персонажа. По-перше, це пряма мова і діалог, що вносять стилістичний відтінок до його змалювання. Пряма мова була однією з найбільш характерних особливостей літописання, що вирізняло руські літописи від візантійських хроні. Часто відомості передавалися через промову послів, але в літописах цього не згадувалося. Складалося враження, що це князі особисто зустрілися: «Тоді ж Мстислав послав боярина Судислава до зятя свого князя Данила, кажучи: «Не одступай од мене» ... і той сказав: «Я маю правду у серці своїм» [3, с. 384]. Або така передача прямої мови: «Володимир же (Рюрикович київський) послав до Данила кажучи: «Іде на мене Михайло. Поможи мені, брате» [3, с. 390]. Можна сказати, що тут зображується Данило, який завжди готовий прийти на поміч іншим князям. Але також бажано зазначити, що, пропускаючи слово «посол», автор намагався уникнути тавтології, що неодмінно з'явилася б, якби письменник вжив «послав послів».

«... художнє увиразнення мови літературного твору не виступає як самоціль, як увиразнення заради самого увиразнення чи виключно з метою справити враження на читача» [1, с. 176]. Велика начитаність автора «Життєпису Данила Галицького» дала змогу використовувати всі відомі йому стилістичні засоби тогочасної літератури в передачі настроїв, вражень, різних емоційних нюансів почуттєвого образу Данила Галицького. А отже, тема, розглянута у даній розвідці не є вичерпаною, оскільки увагу може привернути особливість стилістичних прийомів і фігур у змалюванні образу князя (градація, антитеза, еліпс, тавтологія та ін.). Але завжди потрібно пам'ятати, що тропи, стилістичні фігури окремо не визначають сутність художнього мовлення. Вона розкривається через відтворення за допомогою них певної дійсності з огляду на художні та естетичні завдання.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галич О. Теорія літератури: Підручник / О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв. – К.: Либідь, 2001. – 448 с.
2. Генсьорський А. І. Галицько-Волинський літопис (лексичні, фразеологічні та стилістичні особливості) / А.І. Генсьорський. – К.: Радянська школа, 1958. – С. 19-20.
3. Літопис Руський / [Перекл. з давньорус. Л.Махновця, відп. ред. О. В. Мишанич]. – К.: Дніпро, 1989. – 591 с.
4. Пашуто В. Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси/ В. Т. Пашуто. – М.: АН СРСР, 1956. – 331 с.
5. Пелешенко Ю. Українська література пізнього Середньовіччя (XIII-XIV ст.) / Ю. Пелешенко // Слово і час. – 2001. - № 4. – С. 39-43.

